

Európa bez bariér – právna ochrana osôb so zdravotným postihnutím v Európskej únii^[1]

Europe Without Barriers – Disability Rights in the European Union

Mgr. Soňa Ondrášiková, Mgr. Zuzana Pavličková, LL.M.

Anotácia

Ako uvádza Európska komisia vo svojej Európskej stratégii pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020, je nevyhnutné vybudovať spoločnosť, ktorá ráta s každým. Ľudia so zdravotným postihnutím sa v mnohých prípadoch nemôžu plne zapojiť do spoločenského a ekonomického života preto, že im v tom bránia bariéry v ich vonkajšom prostredí a predsudky spoločnosti. Tento článok približuje problematiku právnej ochrany ľudí so zdravotným postihnutím v Európskej únii.

Annotation

As the European Commission states in its European Disability Strategy 2010-2020, it is crucial to build an inclusive society that does not turn its back on anyone. Disabled persons are often prevented from taking full part in the society and the economy because of environmental and attitudinal barriers. This article reflects on the legal protection of persons with disabilities in the European Union.

Kľúčové slová

zdravotné postihnutie, Európska stratégia pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020, Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, prístupnosť, Európsky akt o prístupnosti

Key words

disability, European Disability Strategy 2010 – 2020, United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, accessibility, European Accessibility Act

1. Úvod

Osoby so zdravotným postihnutím sa v rôznych sférach života stretávajú s obmedzeniami, ktoré negatívne vplyvajú na ich kvalitu života. Mnohokrát sa stáva, že aj tie najbežnejšie úkony, ktoré človek bez zdravotného postihnutia vníma ako samozrejmosť, predstavujú pre niekoho so zdravotným postihnutím poriadnu výzvu.

Prirodzene, každý môže mať rôzne predstavy o tom, čo plnohodnotný život znamená. Jedno je však isté, a to že na to, aby ľudia so zdravotným postihnutím mohli viesť plnohodnotný život, je úplne kľúčové, aby ich spoločnosť pre ich hendikep neodstrkovala a aby im poskytla možnosti seberealizácie vo všetkých oblastiach života. Takéto vnímanie obsahu ochrany ľudí so zdravotným postihnutím je v súlade s tzv. sociálnym modelom zdravotného postihnutia. Podľa tejto teórie problémy osôb so zdravotným postihnutím nevyplývajú ani tak z ich samotného fyzického obmedzenia, ale sú predovšetkým

spôsobené tým, že spoločnosť zlyháva pri jej úlohe zabezpečiť, aby potreby ľudí so zdravotným postihnutím boli riadne zohľadnené v organizácii spoločenského života.^[2]

Hoci snaha o inklúziu osôb so zdravotným postihnutím do spoločnosti musí fungovať na viacerých úrovniach, nielen v rovine právnej, stále platí, že kvalitná normotvorba (vrátane záruk na efektívne vymáhanie subjektívnych právnych nárokov) rozhodne patrí k nástrojom, aké je potrebné využívať s cieľom pomôcť týmto ľuďom viesť plnohodnotný život.

Popri kľúčových vnútroštátnych právnych aktov je v oblasti ochrany osôb so zdravotným postihnutím v našom prostredí veľmi podstatná aj regulácia na úrovni práva Európskej únie.

Podľa odhadov Európskej komisie dostupných na jej oficiálnom webovom sídle sú prognózy také, že do roku 2020 dosiahne počet osôb s nejakou formou zdravotného postihnutia úroveň približne jednej pätiny celkovej európskej populácie. Európska únia ani jej jednotlivé členské štáty si v žiadnom prípade nemôžu dovoliť ľahostajný postoj k tejto skupine obyvateľstva.

Čo sa týka právnej ochrany osôb so zdravotným postihnutím na úrovni práva Európskej únie, je možné konštatovať, že naprieč právnym poriadkom Európskej únie sa vyskytujú rôzne právne akty obsahujúce ustanovenia zamerané na ochranu osôb so zdravotným postihnutím a zlepšovanie ich kvality života.

Vhodným príkladom takéhoto právneho aktu je napríklad smernica 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani. Táto smernica obsahuje aj osobitné ustanovenia zamerané na posilnenie práva na prístup k zamestnaniu pre osoby so zdravotným postihnutím, keďže sa na zamestnávateľa v zásade kladie povinnosť prijať vhodné opatrenia na to, aby aj osoba so zdravotným postihnutím mohla vykonávať prácu.^[3]

Ako ďalší príklad je tiež vhodné spomenúť nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 540/2014 zo 16. apríla 2014 o hladine zvuku motorových vozidiel a o náhradných systémoch tlmenia hluku a zmene smernice 2007/46/ES a o zrušení smernice 70/157/EHS.^[4] Osoby so zrakovým postihnutím sa pri svojom pohybe vo vonkajšom svete spoliehajú na iné zmysly. V prípade vyhodnocovania informácie o stave cestnej premávky je pre nich podstatné vnímanie hluku premávky. Príchod hybridných elektrických a čisto elektrických vozidiel síce predstavuje výhodu z pohľadu ochrany životného prostredia, ale keďže tieto typy vozidiel vydávajú oveľa menšie množstvo hluku v porovnaní so štandardnými vozidlami, odstraňujú dôležitý zdroj počuteľného signálu, na ktorý sa okrem iných účastníkov cestnej premávky spoliehajú aj osoby so zrakovým postihnutím. Uvedené nariadenie si tak okrem iného stanovilo cieľ zvýšiť bezpečnosť týchto osôb v cestnej premávke a stanovilo povinnosť vybaviť takéto vozidlá systémom zvukovej signalizácie vozidla – tzv. AVAS systémom. Vo vozidlách, ktoré nie sú vybavené spaľovacím motorom má tento systém generovať zvuk v minimálnom rozsahu rýchlosti vozidla od naštartovania približne po 20 km/h a pri cúvaní (okrem prípadu, keď je vozidlo vybavené inou zvukovou signalizáciou cúvania, kedy už nie je stanovená povinnosť generovať dodatočný zvuk) (viď článok 8 a prílohu VIII tohto nariadenia).

V právnom poriadku Európskej únie možno nájsť nemalé množstvo iných príkladov takýchto čiastkových úprav práv osôb so zdravotným postihnutím. Cieľom tohto článku však nie je poskytnúť podrobnú analýzu všetkých právnych aktov, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom dotýkajú ochrany osôb so zdravotným postihnutím.

Tento článok najskôr pripomenie medzinárodnoprávne záväzky Európskej únie v oblasti ochrany osôb so zdravotným postihnutím a základnú koncepciu ochrany osôb so zdravotným postihnutím na úrovni Európskej únie a následne sa zameriava na jeden konkrétny právny akt, pri ktorom mal európsky zákonodarcu zámer zlepšiť ochranu jedného konkrétneho práva osôb so zdravotným postihnutím, a to **práva na prístupnosť výrobkov a služieb**.

2. Základné pojmy v právnej ochrane osôb so zdravotným postihnutím

Z ľudskoprávneho hľadiska osobám so zdravotným postihnutím prináležia všetky základné práva a slobody garantované medzinárodnými zmluvami o ľudských právach. Osobitnú úpravu práv tejto skupiny osôb obsahuje **Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím** (ďalej v texte len „Dohovor“).

Európska únia a jej členské štáty sú zmluvnými stranami Dohovoru. V prípade Dohovoru ide dokonca vôbec o prvú medzinárodnú zmluvu, ku ktorej ako jedna zo zmluvných strán pristúpila Európska únia.^[5]

Vplyv Dohovoru na právny poriadok Európskej únie možno považovať za signifikantný. O kľúčovej role, ktorú Dohovor zohráva v právnom poriadku Európskej únie napokon svedčí aj prístup Súdneho dvora Európskej únie. V rozsudku Súdneho dvora Európskej únie z 11. apríla 2013 v spojených veciach C-335/11 a C-337/11 HK Danmark Súdny dvor jasne zdôraznil miesto Dohovoru v právnom poriadku Európskej únie, keď stanovil, že **ustanovenia Dohovoru sú od nadobudnutia jeho platnosti neoddeliteľnou súčasťou právneho poriadku Únie**. V nadväznosti na tento záver Súdny dvor tiež objasnil, ako majú byť vykladané už existujúce právne akty Európskej únie zaoberajúce sa úpravou práva a postavenia osôb so zdravotným postihnutím. Okolnosti a podmienky aplikácie tohto dohovoru v práve Európskej únie sú stanovené v Rozhodnutí Rady z 26. novembra 2009 o uzatvorení Dohovoru Organizácie Spojených národov o právach osôb so zdravotným postihnutím Európskym spoločenstvom. V tomto Rozhodnutí sú v prílohe II ilustračne vymenované právne akty Európskej únie „*odkazujúce na záležitosti, ktoré sa riadia dohovorom*“. Súdny dvor vo svojom vyššie spomínanom rozhodnutí vo veci C-335/17 a C-337/11 HK Danmark v podstate prijal výklad, že ak je smernica^[6] uvedená v prílohe II Rozhodnutia Rady z 26. novembra 2009 o uzatvorení Dohovoru Organizácie Spojených národov o právach osôb so zdravotným postihnutím Európskym spoločenstvom, takúto smernicu možno považovať za akt Únie zaoberajúci sa otázkami, na ktoré sa vzťahuje Dohovor, z čoho vyplýva, že musí byť v čo najširšej miere vykladaná v súlade s Dohovorom.

Z takéhoto prístupu tak možno pre členské štáty vyvodiť, že pri transpozícii smerníc týkajúcich sa otázok, ktorými sa zaoberá Dohovor, musia brať ohľad priamo aj na ustanovenia Dohovoru.

Súdny dvor následne v tomto rozsudku použil definície stanovené Dohovorom pri výklade smernice 2000/78/ES, ktorá upravuje problematiku rovnakého zaobchádzania v zamestnaní a povolani. Okrem iného napríklad Súdny dvor v tomto rozsudku použil v Dohovore etablovanú definíciu pojmu „zdravotné postihnutie“ na účely podania výkladu totožného pojmu obsiahnutého (avšak nie definovaného) v smernici 2000/78/ES.

Dohovor definuje pojem **zdravotné postihnutie** ako výsledok vzájomného pôsobenia medzi osobami so zhoršeným zdravím a medzi bariérami v postojoch a prostredí, ktoré im bránia plne a účinne sa zúčastňovať na živote spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými (Preambula Dohovoru). Táto

definícia sa opiera o ľudskoprávny prístup k zdravotnému postihnutiu. **Osobou so zdravotným postihnutím** je v zmysle čl. 1 ods. 2 Dohovoru osoba s dlhodobými telesným, mentálnymi, intelektuálnymi alebo zmyslovými postihnutiami, ktoré v súčinnosti s rôznymi prekážkami môžu brániť ich plnému a účinnému zapojeniu do života spoločnosti na rovnakom základe s ostatnými.

Práve cieľu odstránenia takýchto prekážok v živote osoby so zdravotným postihnutím by mala slúžiť **právna ochrana osôb so zdravotným postihnutím**. O úspechu právnej ochrany osôb so zdravotným postihnutím možno hovoriť vtedy, ak sa osoby so zdravotným postihnutím vedia domôcť svojich základných práv a nie sú spoločnosťou diskriminované na základe ich zdravotného postihnutia – napokon, práve dôraz na zákaz diskriminácie osôb so zdravotným postihnutím (čl. 5 Dohovoru) [7] sa môže považovať za základný stavebný kameň pre plnú inklúziu týchto osôb do spoločnosti. Popri tomto právu sú potom v Dohovore zakotvené aj ostatné práva, ktorých výpočet je obsiahly. Keďže sa tento článok zameriava na problematiku prístupnosti, ďalší výklad sa zamiera naň.

Zabezpečenie **prístupnosti (accessibility)** pre osoby so zdravotným postihnutím je osobitne potrebné na zaručenie efektívneho užívania práva na rovnosť všetkých pred zákonom (čl. 5 Dohovoru), práva na prístup k spravodlivosti (čl. 13 Dohovoru), práva na nezávislý spôsob života (čl. 19 Dohovoru), práva na slobodu prejavu a presvedčenia a práva na prístup k informáciám (čl. 21 Dohovoru), práva na vzdelanie (čl. 24 Dohovoru), práva na dosiahnutie najlepšieho možného zdravia bez diskriminácie na základe zdravotného postihnutia (čl. 25 Dohovoru), práva na prácu (čl. 27 Dohovoru), práva na primeranú životnú úroveň (čl. 28 Dohovoru), práva na účasť na politickom a verejnom živote (čl. 29 Dohovoru) či práva na účasť na kultúrnom živote, rekreácii, záujmových aktivitách a športe (čl. 30 Dohovoru). [8]

3. Európska stratégia pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020

Vplyv Dohovoru v právnom prostredí Európskej únie sa prejavil aj v tom, že bol inšpiráciou pre vypracovanie **Európskej stratégie pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020**, [9] ktorú prijala Európska komisia. Vďaka tejto stratégii prijala Európska komisia záväzok prijímať opatrenia v ôsmych oblastiach kľúčových pre rozvoj práv zdravotne postihnutých. Pre vytvorenie čo najlepšieho obrazu o komplexnosti problematiky práv zdravotne postihnutých považujeme na tomto mieste za užitočné aspoň v stručnosti na nasledujúcich riadkoch predstaviť tieto jednotlivé oblasti, resp. ciele opatrení, ktoré sa majú v príslušných oblastiach dosiahnuť.

Prvá oblasť je označovaná ako „Prístupnosť“ (*accessibility*). Cieľom opatrení prijatých v rámci tejto oblasti je zabezpečiť, aby pre osoby so zdravotným postihnutím boli prístupné rôzne tovary a služby a zároveň podporovať trh s kompenzačnými pomôckami;

Druhá oblasť je označovaná ako „Participácia“ (*participation*). V rámci tejto oblasti je cieľom zaručiť, že si aj osoby so zdravotným postihnutím naplno užívali práva spojené so statusom občana Európskej únie, najmä odstrániť bariéry v prístupe do diania vo verejnom živote a do iných aktivít, či služieb na úrovni komunity.

Tretia oblasť nesie označenie „Rovnosť“ (*equality*). Pre túto oblasť je charakteristický boj proti diskriminácii založenej na zdravotnom postihnutí a boj za rovnosť príležitostí.

Štvrtá oblasť – „Zamestnanosť“ (*employment*) – si kladie za cieľ zvýšiť podiel osôb, ktoré sú ekonomicky aktívne v rámci slobodného pracovného trhu EÚ. V tejto súvislosti je dôležité poukázať, že hoci až jedna

šestina osôb v produktívnom veku má nejaké zdravotné postihnutie, ich zamestnanosť sa stále pohybuje v nízkych číslach.

Pri piatej oblasti – „Vzdelanie a odborná príprava“ (*education and training*) – je do popredia kladená potreba inkluzívneho vzdelávania (vrátane programov celoživotného vzdelávania) pre osoby so zdravotným postihnutím. Rovný prístup ku kvalitnému vzdelaniu totiž osobám so zdravotným postihnutím umožní plne participovať na živote spoločnosti a zvýšiť kvalitu svojho života. S týmto cieľom Európska komisia spustila niekoľko iniciatív pre podporu vzdelávania ľudí so zdravotným postihnutím. Okrem iného napríklad došlo k vytvoreniu *European Agency for Development in Special Needs and Inclusive Education* (Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania).^[10]

Šiesta oblasť je označená ako „Sociálna ochrana“ (*social protection*). V rámci tejto časti stratégie do popredia vstupuje snaha o zabezpečenie dôstojných životných podmienok pre ľudí so zdravotným postihnutím a boj proti chudobe a živote na okraji spoločnosti, ktoré osobám so zdravotným postihnutím môžu hroziť.

Siedma oblasť – „Zdravie“ (*health*) – presadzuje ideu, že pre ľudí so zdravotným postihnutím má byť garantovaný rovný prístup k poskytovateľom služieb zdravotnej starostlivosti a k obdobným službám v oblasti zdravia.

Posledná ôsma oblasť, označená ako „Vonkajšie vzťahy“ (*external action*) podľa vysvetlenia Európskej komisie reflektuje myšlienku, že Európska únia sa má usilovať, aby podporovala ochranu práv ľudí so zdravotným postihnutím aj mimo hraníc Európskej únie, najmä v rámci programov rozširovania Európskej únie a jej programov medzinárodného rozvoja.

4. Smernica 2019/882 o požiadavkách na prístupnosť výrobkov a služieb

Dňa 7. júna 2019 bolo v Úradnom vestníku EÚ zverejnené prijatie novej smernice, ktorá v prípravných fázach bola známa pod označením Európsky akt o prístupnosti (*European Accessibility Act*). Európsky normotvorca aj naďalej používa túto skrátenú formu označenia – napríklad na webovom sídle Európskej komisie pri informáciách o ochrane práv osôb so zdravotným postihnutím človek narazí na toto označenie. Tento akt bol však v európskom legislatívnom procese prijatý ako smernica, ktorá je označená ako **Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/882 zo 17. apríla 2019 o požiadavkách na prístupnosť výrobkov a služieb** (ďalej len „*smernica o prístupnosti*“).

Smernica o prístupnosti predstavuje vyvrcholenie dlhoročného procesu prípravy právneho aktu, ktorým mala Európska komisia prispieť k plneniu jej záväzku budovania Európy bez bariér, ktorý jej vyplýva aj z vyššie spomínanej Európskej stratégie pre oblasť zdravotného postihnutia 2010 – 2020.

Cieľom tejto smernice je (ako vyplýva z jej prvého úvodného recitálu): „*prispieť k riadnemu fungovaniu vnútorného trhu aproximáciou zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov, pokiaľ ide o požiadavky na prístupnosť určitých výrobkov a služieb, najmä odstraňovaním prekážok voľného pohybu určitých prístupných výrobkov a služieb a predchádzaním týmto prekážkam vyplývajúcim z nesúrodých požiadaviek na prístupnosť, ktoré existujú v členských štátoch. Tým by sa zvýšila dostupnosť prístupných výrobkov a služieb na vnútornom trhu a zlepšila prístupnosť príslušných informácií.*“

Celkový prínos smernice o prístupnosti tak možno zhrnúť tak, že táto smernica má predovšetkým zlepšiť prístupnosť k vybraným výrobkom a službám pre osoby so zdravotným postihnutím. Pri vybraných produktoch a službách, na ktoré sa smernica o prístupnosti vzťahuje, sú stanovené podmienky ich prístupnosti, bez splnenia ktorých nemôžu byť pripustené na trh alebo ponechané na trhu.

Rozsah pôsobnosti smernice o prístupnosti (teda predovšetkým vymedzenie tovarov a služieb, na ktoré sa vzťahuje), je vymedzený v jej článkoch 2 a 3. V prílohách tejto smernice sú formulované konkrétne požiadavky na výrobky alebo služby. Predovšetkým je vhodné poukázať na prílohu I, ktorá stanovuje všeobecné požiadavky na prístupnosť k rôznym kategóriám výrobkov a služieb, na ktoré sa smernica vzťahuje, a na prílohu II, v ktorej sú zase formulované odporúčania na konkrétne opatrenia, ktorými by sa mala zaistiť prístupnosť tovarov alebo služieb,

Medzi hmotné predmety, pri ktorých smernica stanovuje požiadavky na ich prístupnosť patria napríklad:

- (i) počítačové hardvérové systémy a operačné systémy pre tieto hardvérové systémy na všeobecné účely určené pre spotrebiteľov;
- (ii) samoobslužné terminály, medzi ktoré patria: bankomaty, automaty na predaj lístkov, odbavovacie zariadenia;
- (iii) interaktívne samoobslužné terminály poskytujúce informácie;
- (iv) koncové zariadenia s interaktívnou výpočtovou schopnosťou určené pre spotrebiteľov, používané na elektronické komunikačné služby;
- (v) koncové zariadenia s interaktívnou výpočtovou schopnosťou určené pre spotrebiteľov, používané na prístup k audiovizuálnym mediálnym službám;
- (vi) elektronické čítačky.

Medzi služby, na ktoré sa vzťahujú požiadavky prístupnosti kladené touto smernicou patria:

- (i) elektronické komunikačné služby (vrátane tiesňovej komunikácie),
- (ii) audiovizuálne mediálne služby,
- (iii) služby leteckej, autobusovej, železničnej a vodnej osobnej dopravy,
- (iv) služby mestskej a prímestskej dopravy a služby regionálnej dopravy,
- (v) bankové služby pre spotrebiteľov,
- (vi) elektronické knihy
- (vii) služby elektronického obchodu.

Z kapacitných dôvodov nie je na mieste, aby tento článok podrobne uvádzal výpočet podmienok prístupnosti kladený na jednotlivé tovary a služby, na ktoré sa smernica o prístupnosti vzťahuje. V rámci ilustračného príkladu však v nasledujúcom texte tento článok objasní niekoľko takýchto požiadaviek na prístupnosť, pričom sa zameria na také, ktoré majú pomôcť osobám so zrakovým postihnutím.

Dnešný moderný svet a v ňom takmer všade prítomné moderné (najmä digitálne) technológie môže pre osoby so zrakovým postihnutím klásiť výrazné prekážky. Pre nevidiacu osobu, resp. pre osobu s akýmkoľvek zrakovým postihnutím je ťažké byť vo fyzickom prostredí samostatnou. Napríklad pri cestovaní sa osoba so zrakovým postihnutím stretne s problémom, že informácie na informačných tabuliach sú prezentované iba vizuálnou formou. Ďalším príkladom problémov osôb so zrakovým postihnutím v modernom svete je to, že mnoho služieb je síce dostupných cez rôzne samoobslužné

terminály (okrem klasických bankomatov na výdaj hotovosti aj terminály na nákup cestovných lístkov, využívanie telekomunikačných služieb, informačné terminály a pod.), ale tieto terminály väčšinou možno ovládať iba vtedy, ak používateľ môže bez problémov spracúvať vizuálne vnemy, keďže na termináloch absentujú možnosti interakcie so zariadením iným ako zrakovým zmyslom (napr. hlasom alebo hmatom – ktorý je pri dotykových obrazovkách hnaný do úzadia).

V tomto smere je podstatná príloha I smernice, ktorá vymedzuje požiadavky prístupnosti na výrobky. Okrem požiadaviek na poskytovanie informácií o výrobkoch (a to tak v prípade informácií, ktoré sa nachádzajú priamo na výrobkoch ako aj informácií sprístupnených inak, napríklad na webovom sídle výrobcu), ktoré v podstate musia byť sprístupnené formou, ktorá umožní ich vnímanie a pochopenie osobám so zdravotným postihnutím, vrátane osôb so zrakovým postihnutím, napríklad tak, že tieto informácie budú sprístupnené prostredníctvom viac než jedného zmyslového kanála, alebo budú prezentované písmom primeranej veľkosti a vhodného typu s prihliadnutím na predvídateľné podmienky použitia a s použitím dostatočného kontrastu, ako aj nastaviteľných medzier medzi písmenami, riadkami a odsekmi, táto príloha stanovuje aj požiadavky na dizajn používateľského rozhrania a funkčnosti tak, aby výrobok mal vlastnosti, prvky a funkcie, ktoré osobám so zdravotným postihnutím umožňujú prístup k výrobku, jeho vnímanie, používanie, pochopenie a ovládanie.

Pre osoby so zrakovým postihnutím sú obzvlášť relevantné tie požiadavky, v zmysle ktorých napríklad: (i) ak výrobok používa vizuálne prvky, musí poskytovať variabilné nastavenie veľkosti, jas a kontrastu pre komunikáciu, informovanie a používanie, ako aj poskytovať interoperabilitu s programami a asistenčnými zariadeniami na navigáciu v rozhraní; alebo (ii) ak výrobok na informovanie, označenie činnosti, žiadosť o reakciu alebo určenie prvkov používa farbu, musí poskytovať alternatívu k farbe, alebo (iii) ak výrobok používa vizuálne prvky, musí poskytovať flexibilné spôsoby zlepšenia ich jasnosti.

Osobitne pre samoobslužné terminály platí, že musia byť vybavené konverziou textu na reč, umožňovať používanie osobných slúchadiel s mikrofónom a ak sa vyžaduje reakcia v časovom limite, musia upozorniť používateľa prostredníctvom viac než jedného zmyslového kanála (a tiež musia poskytovať možnosť predĺžiť daný časový limit). Ďalej tiež musia zabezpečiť, aby v prípade, že majú tlačidlá a ovládače, boli tieto tlačidlá a ovládače rozpoznateľné na základe primeraného kontrastu a dotykom.

Povinnosť konverzie textu na reč je podľa tejto smernice kladená aj na elektronické čítačky.

Príloha II smernice 2019/882 nadväzuje na prílohu I tejto smernice a uvádza príklady konkrétnych opatrení, ktoré by mohli členské štáty prijať za účelom splnenia vyššie uvedených podmienok prístupnosti pre konkrétne výrobky a služby. Napríklad čo sa týka dizajnu používateľského rozhrania a funkčnosti uvádza nasledovné možné riešenia zabezpečenia splnenia podmienok prístupnosti:

- (i) návod výrobku je poskytnutý v hlasovej a textovej forme alebo pridaním hmatových znakov na klávesnicu, aby výrobok mohli používať nevidiace alebo sluchovo postihnuté osoby;
- (ii) používateľovi je umožnené zväčšiť text, priblížiť určitý piktogram alebo zvýšiť kontrast, aby informácie mohli vnímať aj zrakovo postihnuté osoby;
- (iii) je možné prepojenie s obnoviteľným displejom v Braillovom písme, aby počítač mohli využívať nevidiace osoby – čím bude splnená požiadavka, aby výrobky poskytovali softvér a hardvér pre interakciu s asistenčnými technológiami;

(iv) čo sa týka požiadaviek všeobecne kladených na obaly výrobkov a návodov na použitie (napríklad elektronické výrobky, na ktoré sa vzťahuje táto smernica) – v prípade informácií v elektronickej podobe je vhodné zabezpečiť elektronické súbory, ktoré možno prečítať počítačom za použitia čítačiek obrazoviek, aby tieto informácie mohli využívať aj nevidiace osoby;

(v) osobitne pre audiovizuálne služby je kladená požiadavka zaviesť elektronických programových sprievodcov – príloha II vysvetľuje, že touto požiadavkou má byť zabezpečené, aby si aj nevidiace osoby mohli vyberať programy v televízii.

5. Záverečné úvahy – robíme dosť pre vytvorenie „Európy bez bariér“?

Na základe analyzovania cieľov smernice 2019/882 a jej vybraných relevantných ustanovení a niekoľkých ilustračných príkladov konkrétnych opatrení na zabezpečenie prístupnosti výrobkov a služieb možno povedať, že prijatie tejto smernice predstavuje podstatný krok pre zvýšenie ochrany osôb so zdravotným postihnutím v Európskej únii. Podľa informácií na webovom sídle Európskej komisie sa táto inštitúcia k tomuto aktu stavia optimisticky a sľubuje si od neho aj to, že uľahčí život aj iným osobám ako osobám so zdravotným postihnutím, pričom konkrétne uvádza, že z tohto aktu majú profitovať aj staršie osoby, tehotné ženy, či cestujúci s batožinou.

Takýto optimizmus s Európskou komisiou nezdieľajú všetci podstatní hráči na poli ochrany osôb so zdravotným postihnutím. Niektoré mimovládne organizácie zamerané na ochranu práv osôb so zdravotným postihnutím síce prijatie tohto aktu jednoznačne vítajú, ale zároveň vyjadrujú aj istú skepsu – napríklad negatívne hodnotia príliš dlhé transpozičné lehoty^[11], nedostatočný rozsah pôsobnosti smernice a pod.^[12]

Smernica o prístupnosti určite predstavuje podstatný krok pre zlepšenie ochrany práv osôb so zdravotným postihnutím. Európsky zákonodarcovia, ani zákonodarcovia jednotlivých členských štátov by však nemali poľaviť v snahe o zaistenie lepšieho postavenia takýchto osôb v spoločnosti. Neľahké postavenie týchto osôb má mnoho úrovní a pozornosť treba venovať mnohým aspektom. Napríklad v prípade osôb so zrakovým postihnutím možno poukázať na ich znevýhodňovanie v prípadoch, keď je im odmietnutý vstup v sprievode ich vodiaceho psa. V rámci projektu *Tvorba a optimalizácia lepšej verejnej politiky v záujme odstraňovania bariér spoločenského začlenenia zrakovo postihnutých*^[13] bolo analyzovaných niekoľko svedectiev poskytnutých priamo osobami so zrakovým postihnutím využívajúcimi vodiaceho psa (ako druh kompenzačnej pomôcky), ktoré uvádzajú, že tieto osoby opakovane čelia porušovaniu ich základných práv a slobôd tým, že im je odopieraný prístup do prevádzok s potravinami a do iných predajní, dopravných prostriedkov, múzeí, stravovacích zariadení (reštaurácií, kaviarní, cukrární a pod.), zariadení slúžiacich na rehabilitáciu, kultúrnych zariadení (napr. múzeá, filharmónie) či cirkevných priestorov určených na praktizovanie viery (kostoly, katedrály). V mnohých prípadoch tak odmietnutím prístupu do konkrétnych priestorov či dopravných prostriedkov čelia tieto osoby diskriminácii z dôvodu ich zdravotného postihnutia v prístupe k tovarom a službám či diskriminácie z titulu odmietnutia poskytnutia primeraných úprav.

V rámci procesu budovania Európy bez bariér ešte európsky normotvorca a členské štáty budú čeliť mnohým výzvam, vrátane potreby formovania celkového prístupu spoločnosti k osobám so zdravotným postihnutím smerom k väčšej tolerancii a akceptácii.

Bibliografia

Knižné zdroje:

PEERS, Steve, et al.: *The Eu Charter of Fundamental Rights : a Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2014.

Časopisecká literatúra:

MILLER, Jeffrey: *The European Disability Rights Revolution*, In: *European Law Review*, ročník 44, číslo 1, február 2019, str. 66-88.

Medzinárodné zmluvy a právne akty Európskej únie:

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím (A/RES/61/106)

Smernica Rady 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 540/2014 zo 16. apríla 2014 o hladine zvuku motorových vozidiel a o náhradných systémoch tlmenia hluku a zmene smernice 2007/46/ES a o zrušení smernice 70/157/EHS

Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2019/882 zo 17. apríla 2019 o požiadavkách na prístupnosť výrobkov a služieb

Judikatúra Súdneho dvora Európskej únie:

Rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 11. apríla 2013 v spojených veciach C-335/11 a C-337/11 *HK Danmark*, ECLI: EU:C:2013:222

Webové sídla dôležitých orgánov a inštitúcií:

Európska komisia – sekcia Zamestnanosť, sociálne záležitosti a začlenenie: <https://ec.europa.eu/social/home.jsp?langId=sk> (najmä podsekcia Sociálna ochrana a sociálne začlenenie)

Výcviková škola pre vodiace a asistenčné psy: <http://www.vodiacipes.sk/>

Organizácia *European Blind Union*: <http://www.euroblind.org>

Organizácia *European Disability Forum*: <http://www.edf-feph.org>

Európska agentúra pre rozvoj špeciálneho a inkluzívneho vzdelávania: <https://www.european-agency.org>

Poznámky pod čiarou

[1] Tento článok vznikol vďaka projektu *Tvorba a optimalizácia lepšej verejnej politiky v záujme odstraňovania bariér spoločenského začlenenia zrakovo postihnutých*.

[2] V odbornej literatúre bol už sociálnemu modelu definície zdravotného postihnutia venovaný značný priestor. Pre ilustráciu, zaujímavé porovnanie sociálneho modelu s tzv. medicínskym modelom a diskurz o tom, ako a či vôbec pristupuje Súdny dvor Európskej únie k aplikácii sociálneho modelu v jeho judikatúre je dostupné v: MILLER, Jeffrey: *The European Disability Rights Revolution*, In: *European Law Review*, ročník 44, číslo 1, február 2019, str. 66-88.

[3] Presnejšie článok 5 tejto smernice stanovuje, že „na uplatnenie zásady rovnakého zaobchádzania vo vzťahu k osobám so zdravotným postihnutím sa vykonávajú primerané prispôsobenia. Znamená to, že zamestnávateľia vykonávajú podľa potreby jednotlivého prípadu vhodné opatrenia, aby umožnili osobe so zdravotným postihnutím vstúpiť, zúčastňovať sa alebo postupovať v zamestnaní alebo absolvovať odbornú prípravu, pokiaľ také opatrenia nie sú pre zamestnávateľa neúmerným bremenom. Toto bremeno nebude neúmerné, ak je dostatočne kompenzované opatreniami existujúcimi v rámci politiky zdravotne postihnutých v danom členskom štáte.“

[4] Pozadie prijatia tohto nariadenia na svojej na internetovej stránke analyzuje organizácia *European Blind Union* (Únia európskych nevidiacich) – pre viac informácií pozri <http://www.euroblind.org/campaigns-and-activities/current-campaigns/silent-cars> [navštívené v období október 2019]. *European Blind Union* je mimovládna organizácia, ktorá presadzuje záujmy nevidiacich osôb, resp. všetkých osôb so zrakovým postihnutím, pričom v rámci svojich aktivít sa snaží podnecovať príslušné orgány Európskej únie k prijímaniu právnych aktov reflektujúcich potrebu ochrany osôb so zrakovým postihnutím.

[5] Pozri PEERS, Steve, et al.: *The Eu Charter of Fundamental Rights : a Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2014. str. 585.

[6] V citovanom prípade C-335/17 a C-337/11 *HK Danmark* sa Súdny dvor venoval výkladu smernice 2000/78/ES z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.

[7] Aj normotvorca Európskej únie berie ohľad na to, že osoby so zdravotným postihnutím sú ohrozenou skupinou, ktorá môže čeliť diskriminácii. Podľa Charty základných práv Európskej únie, v ktorej európsky normotvorca zdôraznil potrebu ochrany základných ľudských práv naprieč Európskou úniou a pripomenul medzinárodné záväzky v oblasti ochrany ľudských práv a slobôd, sa zakazuje „akákoľvek diskriminácia najmä z dôvodu pohlavia, rasy, farby pleti, etnického alebo sociálneho pôvodu, genetických vlastností, jazyka, náboženstva alebo viery, politického alebo iného zmýšľania, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodenia, **zdravotného postihnutia**, veku alebo sexuálnej orientácie“ (čl. 21 ods. 1).

[8] Bližšie pozri: Výbor pre práva osôb so zdravotným postihnutím, Všeobecný komentár č.2 (2014) k článku 9 – Prístupnosť, CRPD/C/GC/2.

[9] Zverejnená v roku 2010 ako Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov a v slovenskom jazyku dostupná online na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0636&from=EN> [navštívené v období október 2019].

[10] Pozri <https://www.european-agency.org/>. Stránka je iba v angličtine, ale kľúčové dokumenty (analýzy, správy, odporúčania, a pod.) sú preložené do slovenčiny na: <https://www.european-agency.org/Sloven%C4%8Dina/publications> [navštívené v období október 2019].

[11] Podľa článku 31 tejto smernice majú členské štáty povinnosť do 28. júna 2022 prijať a zverejniť zákony, iné právne predpisy a správne opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou a oznámiť znenie týchto ustanovení Európskej komisii. Všeobecný dátum na začatie uplatňovania opatrení podľa smernice je 28. jún 2025.

[12] Pozri napríklad analýzu vypracovanú organizáciou European Disability Forum (*Európske forum pre zdravotné postihnutia*) <http://www.edf-feph.org/newsroom/news/our-analysis-european-accessibility-act> [navštívené v období október 2019].

[13] Pozri popis projektu na stránke Výcvikovej školy pre vodiace a asistenčné psy: <http://www.vodiapipes.sk/tvorba-optimalizacia-lepsej-verejnej-politiky-v-zaujme-odstranovania-barier-spolocenskeho-zaclenenia> [navštívené v období október 2019].